

Finsk folkidrott fotograferad

[idrottsforum.org /lidisa_stejskal170118/](http://idrottsforum.org/lidisa_stejskal170118/)

1/18/2017

Isak Lidström

Institutionen för idrottsvetenskap, Malmö högskola

År 1954 disputerade Maximilian Stejskal (1906–1991) på avhandlingen *Folklig idrott*. Om huvudtiteln säkert kunde locka en bredare idrottsintresserad läsekrets så var undertiteln desto mer snårigt formulerad och teoretiskt avskräckande: *En etno-sociologisk undersökning av den finlandssvenska allmogens manliga friluftss lekar, särskilt under sommarhalvåret, deras miljö och tradition i belysning av idrottens allmänna historiska förändringar och sociala betydelse*. Det är ett missvisande val av titel på en allt annat än teoretisk avhandling. Av etnologen Mats Hellspong (1993:94) har den beskrivits som "en katalog, tyvärr nära nog helt perspektivlös". I själva verket kan det röra sig om den mest deskriptiva idrottsavhandling som någonsin lagts fram vid en institution i Skandinavien. Anna Birgitta Rooth (1955:95) uppvisar därför ett drag av ambivalens i sin recension:

"Denna typ av avhandlingar, där beskrivningen, registreringen eller katalogiseringen är det väsentliga, kunna vara mycket viktiga och ge grundvalar för vidare forskning, men falla ofta utanför den akademiska avhandlingens uppgift och syfte. Det blir då föga lyckligt, om förf. ur avhandlingsteknisk synpunkt tvingas att i dylika arbeten inpressa problemställningar, som ligger på ett annat plan."

Något erkännande i akademiska kretsar tycks Stejskals studie aldrig ha fått. Personligen upplever jag frånvaron av abstraktion som ett djärvt, om än egensinnigt, grepp. Här finns inte ett spår av vare sig determinism eller teoretiska tvångströjor som reducerar det empiriska materialet till ett marginellt bihang. Allt som allt finns det goda skäl att uppmärksamma det arbete som låg till grund för avhandlingen. Så har skett nyligen, genom boken *Maximilian Stejskal – Folklig idrott*, som sammanställts av Marie-Isabel Vogel och Alain Rappaport. Det rör sig om en stor och vackert utformad kaffebordsbok som mestadels innehåller fotografier från Stejskals fältarbete.

Jag bläddrar och häpnar. Bilderna är märkliga, liksom de historier som döljer sig bakom dem. Fältarbetet påbörjades redan 1929 och utfördes på fritidsbasis, mestadels under somrarna, vid sidan av heltidsarbetet som gymnastiklärare. Resorna möjliggjordes till stor del genom stipendier från Svenska litteratursällskapet i Finland. När materialinsamlingen inleddes var Stejskal sålunda en yngling i tjugooårsåldern, vid dess avslutning en medelålders luttrad herre med dramatiska erfarenheter av kriget. 1941 attackerade Sovjetunionen Helsingfors. Sjöofficeren Stejskal sköt då ned ett fientligt ryskt flygplan, och ådrag sig samtidigt en hörselskada som varade livet ut.

I de byar och orter dit fältarbetaren Stejskal tog sig uppmanade han männen att demonstrera lekar, kraftprov och

Marie-Isabel Vogel & Alan Rappaport
Maximilian Stejskal: Folklig Idrott
c. 160 pages, hardcover, ill.
Zürich: Edition Patrick Frey 2016
ISBN 978-3-906803-02-9

andra idrottsövningar som hörde, eller hade hört, vardagslivet till. Själv upplevde Stejskal att han var sent ute. Den folkliga idrotten höll på att dö ut, inte minst som en följd av den organiserade idrottsrörelsens framryckningar. Ofta fick de gamla farbröderna, vars knarrande leder hindrade dem från att utföra ungdomsårens mer vidlyftiga vighetsprov, instruera de yngre männen hur övningarna skulle utföras – allt medan Stejskal fotograferade och antecknade.

Maximilian Stejskal Bild: Morris Stejskal

“Lyfta med tänderna”, 1931, Närpes, Kalaks Bild: Maximilian Stejskal 1931.

Den största behållningen av boken kommer sig av att dess fotografier kan betraktas på två olika sätt. För det första

ger de en indikation om vilka manlighetsideal som präglade det finlandssvenska agrarsamhällets vardagsliv. Tydligt anger de skarpa och skickligt arrangerade bilderna vilka förmågor som den arbetande manskroppen förväntades kunna uppvisa. Med händerna knutna på ryggen står en äldre farbror, inte helt olik Hjalmar Branting, lätt framåtböjd. Han lyfter en till synes mycket tung jutesäck enbart med sina tänder. Styrkeprovet heter kort och gott: "Lyfta med munnen en halv tunna korn". Det fotografi som illustrerar övningen "Spänna muskel" är också iögonfallande. En man med hängselbyxor och en tumstock i bakfickan står med uppkavlade skjortärmar och spänner sin vänsterarm. Ovanför den stramande armmuskeln håller han med sin högerhand en fällkniv, vars knivblad pekar nedåt, mot det utspända skinnet. Gissningsvis har provet lyckats om kniven, efter att den släppts, inte åsamkat någon blodsutgjutelse.

För det andra är bilderna ett mycket intressant källmaterial om man vill fördjupa sig i folkloristikens egen historia. Här framträder nämligen inte bara brottstycken av finlandssvensk allmogekultur, utan även genom forskarens tillvägagångssätt en berättelse om samtidens vetenskapssamhälle. Bilderna andas homosocialitet. Är det för att kvinnorna inte ägnade sig åt denna typ av lekar eller för att Stejskal helt enkelt intresserade sig enbart för manskroppar i rörelse? Hur tog sig människorna an den unge forskaren som for runt på cykel med en dyr, tung och ömtålig kamerautrustning? Klassdimensionen måste ha varit påtaglig i dessa möten. På ålders höst berättade Stejskal för folkloristen Carola Ekrem (1991:35) att studentmössan var en viktig markör eftersom "[f]olk kunde klassificera en genast och var så vänliga och artiga. De visste vad det var för personer, att det inte var vem som helst som trängde sig på och pratade i flera timmar". För sin överlevnad på fältstudiererna var Stejskal utelämnad åt informanternas och meddelares gästfrihet och goda vilja. Han underströk att "på morgonen visste jag aldrig var jag skulle kinesa. Och med maten med... oftast fick jag kaffe, men jag måste säga till att jag gärna skulle vilja ha lite ägg eller hålkaka" (Ekrem 1991:36).

Medan jag bläddrar försöker jag se spåren av den märkliga stämning som måste ha funnits när den unge forskaren dök upp med sin kamera och begärde att få de gamla, halvt bortglömda lekarna uppvisade för sig. Tydligt är att de äldre männen som drar fingerkrok inte nämnvärt fokuserar på den kamp som de uppmanats att demonstrera. Långfingergreppen är slappa och oengagerade. Istället är det fotografen som ägnas all uppmärksamhet. Med bekymmersrynkor och förbryllande miner stirrar gubbarna in i kameran, till synes lätt obekväma i situationen.

Förundrade, fundersamma, blyga men nyfikna tycks även de småbarn vara som till och från låter sig fångas upp av fotoblixten. De yngre männen på fotografierna är ofta finklädde. Helgdagsstassen är på med tillhörande vitskjorta, väst och klockkedja. Det ser lite lustigt ut eftersom utstyrseln ter sig illa lämpad för de fysiskt krävande och akrobatiska kroppsövningarna.

Bild: Maximilian Stejskal

Bild: Maximilian Stejskal 1930

Omslagsbilden är den mest intressanta. En ung man ligger på rygg. I ett tekniskt avancerat grepp bär han med sina händer och fötter en annan man ovanför sig. Mannen i ryggläge tittar skrattande in i kameran medan den upplyfte mannen, som snart skall kastas över den liggandes huvud, har en mer bestämd min – fullt upptagen med att hålla balansen. I bakgrunden ser man en kvinna komma gående, iklädd huckle och bärandes ett kärl eller en balja av något slag. Konturerna är oskarpa. Kamerans fokus ligger ju på männens lek. Jag tycker mig ändå se förvåning uttryckas i det suddiga ansiktet. Hon är mitt uppe i en vardaglig syssla, mannen uppslukade av en arrangerad, tillrättalagd och eventuellt obsolet kroppsövning. Jag undrar vad kvinnan tänker när hon ser denna uppvisning – dels huvudkastet, dels den entusiastiske fotografen i studentmössa.

Den bok som Vogel och Rappaport sammanställt innehåller som tidigare nämnts väldigt lite text, totalt cirka tio sidor, av vilka hälften är en sammanfattning av Stejskals liv och gärning, och den andra hälften en kortare uppsats skriven av Stejskal själv. Här ges bilderna sålunda utrymme att tala för sig själva, och det är ett lovvärt grepp. På så sätt kan jag fortsätta att fundera och spekulera över de sammanhang där fotografierna togs. Upplagan är av allt att döma liten, priset är högt och boken fantastisk. Rekommenderas varmt.

Copyright © Isak Lidström 2017

Referenser

Hellspong, Mats 1993: [Recension av Møller, Jørn: *Gamle idrætslege i Danmark*] i *Rig. Kulturhistorisk tidskrift*, nr. 3.

Rooth, Anna Birgitta 1955: [Recension av Stejskal, Maximilian: *Folklig idrott. En etno-sociologisk undersökning av den finlandssvenska allmogens manliga friluftslekar, särskilt under sommarhalvåret, deras miljö och tradition i belysning av idrottens allmänna historiska förändringar och sociala betydelse*] i *Rig. Kulturhistorisk tidskrift*, nr. 3–4.

Ekrem, Carola 1991: Maximilian Stejskal – gymnastiklärare, fältarbetare och forskare 21.8 1905–2.8 1991, *SLS/Arkiv*.